

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЛЮЛЬОВ ОЛЕКСІЙ ВАЛЕНТИНОВИЧ

УДК 658:005.21:330.131.7(043.3)

**ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА
В УМОВАХ НЕЗБАЛАНСОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Сабадаш Віктор Володимирович,
Сумський державний університет
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України,
доцент кафедри економіки.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Лепейко Тетяна Іванівна,
Харківський національний економічний університет
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України,
завідувач кафедри менеджменту та бізнесу;

кандидат економічних наук
Гриценко Лариса Леонідівна,
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»,
доцент кафедри фінансів

Захист відбудеться «__» _____ 2011 р. о _____ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.01 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, ауд. М-209.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий «__» _____ 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.М. Таранюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Нестабільність економічного середовища і високий рівень ринкових ризиків спонукають суб'єктів господарювання до активного пошуку ефективних, таких, що відповідають сьгоднішнім викликам, стратегій розвитку. В умовах, коли підприємства щодня мають розробляти, обґрунтовувати й приймати економічно вивірені господарські та управлінські рішення, питання тактики і стратегії розвитку є пріоритетними. У кризових умовах зростає потреба у формуванні адекватних стратегій розвитку, які б ураховували невизначеність зовнішнього середовища функціонування підприємства й дозволяли максимально зменшити вплив несприятливих соціально-економічних чинників, мінімізувавши тим самим імовірність негативного результату або навіть банкрутства підприємства. Таким чином, удосконалення процедур моделювання поведінки економічних суб'єктів (зокрема виробничих підприємств як складних економічних систем) під впливом як внутрішнього, так і зовнішнього середовища є важливим і актуальним науково-практичним завданням.

Дослідженню проблем, пов'язаних із формуванням та вибором стратегії розвитку підприємства, присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: І. Ансоффа, В.О. Василенка, О.С. Виханського, О.П. Градова, В.М. Гриньової, Ю.М. Дерев'янка, І.А. Ігнат'євої, В.А. Забродського, А.Т. Зуба, Т.І. Лепейко, А.А. Мазаракі, В.П. Мартиненка, Л.Г. Мельника, Б.М. Мізюка, В.С. Пономаренка, М.Е. Портера, О.І. Пушкаря, А. Стріклєнда, Т.І. Ткаченко, А.А.Томпсона, З.Є. Шершньової та багатьох інших. Разом із тим наукові дослідження і практика господарювання засвідчують, що існують обґрунтовані причини нединамічного розвитку підприємств промисловості у цілому та машинобудівної галузі зокрема: недостатній рівень забезпеченості суб'єктів господарювання методичними рекомендаціями щодо діагностики та прогнозування розвитку зовнішнього середовища функціонування, недосконалість розроблених методологічних засад щодо вибору стратегії розвитку підприємств, діагностики та контролю системи показників, які б відображали хід реалізації стратегії розвитку й дозволяли оцінити ефективність її впровадження. Саме тому дослідження теоретичних і методичних основ формування стратегій розвитку суб'єктів підприємництва, а також оцінка програми заходів щодо їх забезпечення є актуальними і становлять науковий та практичний інтерес.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до наукового напрямку кафедри економіки, реалізованого в рамках науково-дослідних тем: «Фундаментальні основи забезпечення стійкого розвитку при переході до інформаційного суспільства» (№ д/р 0108U000670), де автором удосконалено класифікацію типів розвитку підприємства; «Формування економічного механізму вирішення міжнародних екологічних конфліктів» (№ д/р 0109U004803), де автором розроблено «холістичну» економіко-

математичну модель, яка визначає ключові параметри рівноваги зовнішнього середовища функціонування підприємства і дозволяє уникнути суперечності між детальним описом усіх макро- і мікроекономічних процесів і структурно-параметричною розмірністю моделі; «Економічне обґрунтування реінженірингу бізнес-процесів як елемента процесоорієнтованої системи управління на виробничому підприємстві» (№ д/р 0110U001878), де автором розроблено науково-методичний підхід до оцінки ефективності впровадження стратегії підприємства.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є удосконалення науково-методичних підходів до формування та управління стратегіями розвитку підприємств в умовах незбалансованої економіки.

Реалізація мети обумовила необхідність вирішення таких основних завдань:

- дослідити сучасний стан економічного середовища та вплив його основних чинників на формування тактичних завдань і стратегій розвитку суб'єктів господарювання;

- провести критичний аналіз та узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності й основного змісту категорії «розвиток підприємства», дослідити його складові елементи та типи розвитку;

- дослідити й узагальнити науково-методичні засади процесу формування стратегії розвитку суб'єктів господарювання;

- діагностувати сучасний стан та виявити ключові проблемні вузли розвитку підприємств машинобудівної галузі України в цілому та Сумської області зокрема;

- розробити методичні підходи до побудови імітаційної моделі рівноваги зовнішнього середовища функціонування підприємств;

- удосконалити методичні засади формування стратегічних цілей для визначення стратегії розвитку підприємства;

- побудувати аналітичну модель та сформувати критеріальну базу інтегральної оцінки рівня економічної стійкості, яка дозволить кількісно охарактеризувати якісні зміни розвитку підприємства;

- удосконалити методичні підходи до вибору стратегії розвитку підприємств машинобудівної галузі;

- розробити практично-орієнтовані підходи до формування стратегій розвитку підприємств в умовах незбалансованої економіки;

- розробити організаційно-економічний механізм і рекомендації із реалізації стратегії розвитку підприємства.

Об'єкт дослідження – процеси формування стратегії розвитку підприємства в умовах незбалансованої економіки.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних і практичних положень щодо формування і реалізації стратегії розвитку підприємства.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано методи: логічного узагальнення і наукової абстракції – для уточнення категорій «розвиток підприємства», «стратегія розвитку» і класифікації типів розвитку підприємства; моделювання і прогнозування – під час розроблення «холістичної» моделі рівноваги зовнішнього середовища функціонування підприємства; експертних оцінок – під час розроблення методики оцінки сили дії елементів суміжних рівнів графу зв'язку між цілями підприємства, суб'єктами ринку та об'єктами їх впливу; ієрархічної декомпозиції показників – під час визначення факторів статичного і динамічного рівнянь для діагностики ефективності діяльності підприємства; факторного аналізу, динамічного і нормативного порівняння – для визначення величини впливу окремих факторів на приріст та тенденції зміни цільової функції; економіко-статистичні – для прогнозування динаміки розвитку амплітуди коливання обсягів валового регіонального продукту (ВРП); статистичні та графічні – для аналізу стану і динаміки результатів діяльності машинобудівних підприємств та унаочнення отриманих результатів роботи.

Інформаційну базу дослідження становлять: офіційні матеріали Державного комітету статистики України, Сумського обласного та міських управлінь статистики, дані звітності українських машинобудівних підприємств. Як джерела інформації використано наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, результати проведених автором наукових досліджень, матеріали науково-практичних конференцій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у такому:

вперше:

– розроблено науково-методичний підхід до оцінки ефективності впровадження стратегії розвитку підприємства, який базується на сценарному прогнозуванні поєднань різних комбінацій коефіцієнтів зростання і стійкості підприємства;

удосконалено:

– теоретико-методичний підхід до визначення пріоритетності та узгодженості цілей підприємства, який на відміну від існуючих дозволяє враховувати комплекс обмежень середовища функціонування підприємства як внутрішнього, так і зовнішнього характеру;

– науково-методичні підходи до оцінки ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства на основі статичної моделі діагностики, які на відміну від існуючих уможливають зменшення витрат на діагностику і дозволяють ефективно організувати процес діагностики розвитку підприємства, якісно розрізняти ситуації, визначати джерела виникнення проблемних ситуацій і виявляти їх основні тенденції;

– науково-методичний підхід до вибору стратегії розвитку підприємств машинобудівної галузі, який на відміну від існуючих полягає у розробленні критеріальних оцінок статичної й динамічної моделі та застосуванні їх для конкретизації стратегічних альтернатив розвитку підприємств;

дістали подальшого розвитку:

- класифікація типів розвитку підприємства шляхом виділення додаткових критеріїв систематизації, а саме: залежно від амплітуди коливання результуючого показника, який характеризує стратегії макроекономічного розвитку; залежно від кількості показників або їх груп, які характеризують досягнутий підприємством рівень ефективності господарювання, що дозволяє більш точно оцінювати поточний стан суб'єкта господарювання та формувати відповідні стратегії розвитку;

- науково-методичні підходи до аналізу стану зовнішнього середовища функціонування підприємства, які на відміну від існуючих дозволяють суттєво підвищити рівень наукової обґрунтованості розроблюваних стратегій розвитку підприємства завдяки використанню «холістичної» економіко-математичної моделі, що дозволяє уникнути суперечностей між детальним описом усіх макро- і мікроекономічних процесів і структурно-параметричною розмірністю моделі.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи полягає у тому, що її теоретичні та методичні положення доведені до рівня конкретних методик і рекомендацій щодо формування та управління стратегією розвитку підприємства. Застосування описаних методик дозволяє суб'єктам господарювання аналізувати та прогнозувати стан зовнішнього середовища функціонування підприємства, встановлювати пріоритетність і досягати узгодженості цілей на підприємстві, визначати ефективність виробничо-господарської діяльності підприємства на основі використання економіко-математичних моделей та формувати відповідні стратегії розвитку з метою підвищення ефективності діяльності.

Розроблені методичні рекомендації із формування стратегії розвитку підприємства впроваджені у практику діяльності машинобудівних підприємств: ВАТ «Червоний металіст» (довідка № 16 від 17.02.2010 р.), ТОВ «Турбомаш» (довідка № 138 від 16.09.2010 р.), СУБП «Укртехносинтез» у формі ТОВ (довідка № 712 від 23.04.2010 р.).

Матеріали дисертаційного дослідження (теоретичні, методичні та практичні авторські розробки) впроваджені у навчальний процес Сумського державного університету під час викладання дисциплін: «Економічний аналіз», «Економіка підприємства», «Економіка та організація виробництва», «Стратегічне управління», «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» (акт про впровадження від 8.11.2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані здобувачем самостійно. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані тільки ті ідеї, положення й матеріали, які є результатом власних досліджень автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи були представлені й одержали схвальну оцінку на науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема: II Міжнародній науково-практичній

конференції «Управлінські аспекти підвищення національної конкурентоспроможності» (м. Сімферополь, 2008 р.); Шостій міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті» (м. Тернопіль, 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток механізмів функціонування економіки, фондового ринку і ринку фінансових послуг» (м. Сімферополь, 2010 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку» (м. Донецьк, 2010 р.); Х Міжнародній науково-практичній конференції студентів і молодих вчених «Економіка і маркетинг в умовах всесвітньої інтеграції: проблеми, досвід, передова думка» (м. Донецьк, 2010 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 29 друкованих працях (20 з яких належать особисто автору), в тому числі у 7 статтях у наукових фахових виданнях, 2 статтях в інших виданнях, 2 розділах у колективних монографіях та 18 тезах доповідей. Загальний обсяг публікацій з теми дисертації становить 6,70 друк. арк., із них особисто автору належить 5,20 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 209 сторінок, серед них: обсяг основного тексту – 171 сторінка; 38 таблиць на 19 сторінках, 23 рисунки на 10 сторінках, 7 додатків на 15 сторінках, списку використаних джерел з 195 найменувань на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено мету і завдання роботи, сформульовано об'єкт, предмет і методи дослідження, охарактеризовано наукову новизну та практичну значущість одержаних результатів дослідження, визначено структуру роботи.

У першому розділі дисертації «**Теоретичні підходи до формування стратегій розвитку сучасних соціально-економічних систем**» проведено теоретичне узагальнення існуючих підходів до визначення категорії «розвиток підприємства», розширено класифікацію типів розвитку підприємства, запропоновано і теоретично обґрунтовано авторське трактування категорії «стратегія розвитку», визначені основні елементи процесу формування стратегії розвитку підприємства, досліджено стан і тенденції розвитку промислового сектору національної економіки взагалі та машинобудівного зокрема, виділено та систематизовано причини й ознаки незадовільного стану машинобудівної галузі національної економіки.

На основі проведеного теоретичного аналізу категорій «розвиток» та «розвиток підприємства» встановлено, що при їх визначенні використовуються такі поняття: «економічна система», «ресурси», «задоволення потреб», «ефективність», «кількісні та якісні зміни», «адаптація», при цьому ключовими

процесними характеристиками є процедури: становлення; формування; перетворення. У роботі дисертантом узагальнено сутність категорії «економічний розвиток підприємства» як процесу зміни поточного стану підприємства до іншого, якісно нового стану порівняно із попереднім, шляхом раціоналізації використання обмежених виробничих, природних, трудових, фінансово-інвестиційних та інших ресурсів. У дослідженні встановлено, що категорії «розвиток» і «стратегія» тісно пов'язані між собою: з одного боку, розвиток розглядається як результат реалізації стратегії, а з іншого – стратегія як інструмент забезпечення розвитку підприємства. На основі критичного аналізу науково-практичних напрацювань запропоновано та теоретично обґрунтовано авторське визначення категорії «стратегія розвитку», яку необхідно розглядати як метастратегію суб'єкта господарювання, суть якої полягає в описі його поведінки на рівні динамічного процесу зміни показників і яка дозволяє забезпечити ефективність діяльності підприємства в умовах обмеженості ресурсів і динамічно змінного зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємства.

У сучасних умовах господарювання результати діяльності промислових підприємств залежать від макроекономічних процесів, що відбуваються в країні та світі, причому вплив є взаємним. Із одного боку, макроекономічні процеси формують оточуюче середовище, в якому функціонують суб'єкти господарювання, з іншого – ефективна робота промислових підприємств дає поштовх для відповідних змін макроекономічних умов розвитку. З метою встановлення взаємозв'язку між рівнем соціально-економічного розвитку і результатами діяльності суб'єктів господарювання автором досліджено амплітуду коливання обсягів ВРП. За результатами дослідження амплітуди коливання обсягів ВРП у період із 1996 по 2008 рік виявлено, що приріст амплітуди з 20% в 1996 р. до 36,87% в 2008 р. становив 84,35% за рахунок регресивної тенденції переходу регіонів України: Тернопільської, Чернівецької, АР Крим, Вінницької, Волинської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Львівської, Рівненської, Сумської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернігівської від типу «благополучні» в 2000-2003 рр. до «менш благополучні» в 2004-2008 рр. При цьому оптимальні межі нестійкості соціально-економічної системи перевищені приблизно вдвічі, що свідчить про наявність тенденції зростання галузевої розбалансованості господарських комплексів і зменшення щільності їх зв'язків.

Проведений аналіз стану і тенденцій розвитку машинобудівної галузі засвідчив, що існують обґрунтовані причини нединамічного розвитку виробничих підприємств, зокрема: значна частка морально й фізично застарілого обладнання у структурі основних фондів підприємств; низький рівень рентабельності виробництва; різке скорочення обсягів реалізації виготовленої продукції; збільшення обсягів промислового імпорту; відсутність належної сировинної бази; проблеми кадрового забезпечення виробничих процесів;

наявний дефіцит власних обігових коштів; високий рівень матеріало- і енергоємності продукції. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність у підвищенні ефективності діяльності підприємств промисловості в цілому і машинобудівного комплексу країни зокрема шляхом організації відповідного управління розвитком виробничо-економічних систем.

У другому розділі «**Науково-методичні підходи до формування стратегій розвитку машинобудівних підприємств**» запропоновано теоретико-методичний підхід до розроблення імітаційної моделі рівноваги зовнішнього середовища функціонування підприємства; удосконалено процеси цілевстановлення у розроблюваних стратегіях розвитку підприємства; досліджено та проаналізовано систему економічних показників ефективності розвитку і функціонування підприємств з метою оцінки ефективності стратегій розвитку. На основі проведеного науково-практичного аналізу розроблено й запропоновано методичний підхід до вибору стратегії розвитку підприємств.

Оскільки врахування впливу всіх макроекономічних чинників при формуванні стратегії підприємства є складним завданням, виникає потреба в створенні такої моделі, яка б дозволяла уникнути суперечностей між детальним описом усіх макро- і мікроекономічних процесів і структурно-параметричною розмірністю моделі. У зв'язку з цим автором запропоновано використовувати «холістичну» економіко-математичну модель (1), в основі якої – використання трьох теоретичних підходів: об'єктно-цільового, еволюційного, синергетичного. Запропонована модель дозволяє прогнозувати розвиток зовнішнього середовища функціонування підприємства від однієї точки біфуркації до іншої:

$$\begin{cases} \frac{dX}{dt} = a_1(a_2Y - a_3X), \\ \frac{dY}{dt} = c_1(c_2X - c_3Y) - c_4XZ, \\ \frac{dZ}{dt} = d_1XY - d_2Z, \end{cases} \quad (1)$$

де Y – обсяг доходів споживачів даного виду товарів; X – обсяг товарів; Z – обсяг природних ресурсів, залучених у виробництво даного виду товарів; a_1 – коефіцієнт, що характеризує швидкість реагування виробництва на зміни попиту і пропозиції; a_2 – коефіцієнт, що характеризує середню схильність до споживання; a_3 – коефіцієнт, що характеризує існуючий рівень пропозиції товарів і послуг; a_2Y – коефіцієнт, що характеризує сукупну пропозицію товарів і послуг; a_3X – коефіцієнт, що визначає існуючий сукупний попит; c_1 – коефіцієнт, що характеризує швидкість реагування зміни обсягу доходів споживачів даного виду товарів від існуючого рівня попиту і пропозиції; c_2 – коефіцієнт, що характеризує обсяг грошей, які необхідно вкласти для отримання 1 грн готової продукції; c_3 – коефіцієнт, що характеризує частку доходів підприємств галузі, яка витрачається на виробництво даного виду товарів;

c_4XZ – коефіцієнт, що показує залежність зміни обсягу загального доходу, спрямованого на купівлю товарів, від обсягу їх виготовлення та загального обсягу природних ресурсів, необхідних для виробництва цих товарів; d_1 та d_2 – додатні коефіцієнти, що відображають залежність зміни обсягу природних ресурсів, залучених у виробництво, від обсягу доходів та існуючого обсягу вироблених товарів.

В основу запропонованої моделі (1) покладено принцип дії зворотних зв'язків, що дозволяє коригувати стан системи, виходячи з початкових значень основних показників моделі. За результатами розв'язання системи рівнянь (1) можна виділити три можливі стани системи: рівноваги; незбалансованості; хаотичної поведінки.

Нестабільність зовнішнього середовища суттєво ускладнює умови господарювання і обмежує можливості економічних суб'єктів у досягненні цілей, перш за все фінансових і технологічних. Такі проблеми стратегічного планування спонукають до вироблення адекватних підходів до формування цілей підприємства як відкритої економічної системи, в яких би максимально враховувалися інтереси усіх зацікавлених груп. З метою урахування інтересів зацікавлених груп при формуванні цілей підприємства дисертантом було удосконалено теоретико-методичний підхід до визначення пріоритетності та узгодженості цілей, основними положеннями якого є: 1) забезпечення ефективності діяльності підприємства як відкритої системи неможливе без урахування обмежень та інтересів зацікавлених груп, при цьому необхідне не просто їх виділення, але й кількісна оцінка порівняльної важливості для організації та її стратегії, що дозволить визначити пріоритети у відносинах з усіма суб'єктами внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства. Для вирішення цього завдання автором запропоновано використовувати граф зв'язку між цілями підприємства, суб'єктами ринку та об'єктами їх впливу, що визначаються обмеженнями і змінами в зовнішньому середовищі; 2) визначення сили дії елементів суміжних рівнів методом попарних порівнянь для формування значень локальних і глобальних пріоритетів, що дозволяє кількісно оцінити силу зв'язку між елементами за рівнями графу; 3) конкретизація цілей – точне відображення реальності та досяжності цілей за допомогою системи цільових показників та індикаторів їх досяжності. Порівняння індикаторів, які характеризують вектори цілей, може мати такі результати: цілі повністю співпадають; цілі частково співпадають; цілі не співпадають.

Запропонований методичний підхід до визначення пріоритетності і узгодженості цілей дозволить підприємствам отримати зважену оцінку завдань розвитку організації з урахуванням впливу обмежень та інтересів зацікавлених груп.

Основним критерієм вибору стратегії розвитку із альтернативних варіантів є оцінка ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства, яка

насамперед втілена в ефективності використання усіх видів ресурсів, залучених у виробничо-господарську діяльність. Оцінювання результатів діяльності машинобудівного підприємства автором запропоновано здійснювати за рівняннями (2) та (3):

статичне:

$$R_a = IP * OPM * CATR * ER * \frac{K_m}{K_{зк}} * I_{ог}^B * I_p * \frac{1}{R}, \quad (2)$$

де R_a – рентабельність активів; IP – індекс прибутковості; OPM – норма операційного прибутку; $CATR$ – оборотність обігових активів; ER – коефіцієнт фінансової незалежності; K_m – коефіцієнт маневреності власного капіталу; $K_{зк}$ – коефіцієнт забезпеченості власними обіговими активами; $I_{ог}^B$ – індекс внутрішніх обмежень виробничої діяльності підприємства; I_p – коефіцієнт інтенсивності використання активів підприємства; R – коефіцієнт ресурсомісткості роботи підприємства;

та динамічне:

$$q_{R_a} = q_{IP} + q_{OPM} + q_{CATR} + q_{ER} + q_{K_m} - q_{K_{зк}} + q_{I_{ог}^B} + q_{I_p} - q_R, \quad (3)$$

де q_{R_a} – оцінка приросту рентабельності активів; q_{IP} – приріст індексу прибутковості; q_{OPM} – приріст норми операційного прибутку; q_{CATR} – приріст коефіцієнта оборотності обігових коштів; q_{ER} – приріст коефіцієнта фінансової незалежності; q_{K_m} – приріст коефіцієнта маневреності власного капіталу; $q_{K_{зк}}$ – приріст коефіцієнта забезпеченості власними оборотними активами; $q_{I_{ог}^B}$ – приріст індексу внутрішніх обмежень виробничої діяльності підприємства; q_{I_p} – приріст коефіцієнта інтенсивності використання активів підприємства; q_R – приріст коефіцієнта ресурсомісткості роботи підприємства.

Результатом діагностики ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства є чотири якісні стани: стійке зростання; стабілізація; виживання; банкрутство.

На основі критичного аналізу існуючих класифікацій стратегій підприємства запропоновано виділяти чотири основні типи стратегії розвитку підприємства: 1) стратегія «зростання», яку пропонується показувати у вигляді залежності: $S=f(IP\uparrow, OPM\uparrow, CATR\uparrow, ER\uparrow, K_m\uparrow, K_{зк}, I_{ог}^B\downarrow, I_p\uparrow, R\downarrow)$, де (\uparrow) означає значне зростання (більше 5%) відповідних показників фінансово-господарської діяльності підприємства; 2) стратегія «стабілізації»: $S=f(IP, OPM, CATR\downarrow, ER, K_m, K_{зк}, I_{ог}^B\downarrow, I_p\downarrow, R)$, де (\downarrow) означає незначне (менше 5%) зростання відповідних показників; за відсутності (\downarrow) – збереження попереднього рівня; 3) стратегія «виживання»: $S=f(IP, OPM, CATR, ER, K_m, K_{зк}, I_{ог}^B, I_p, R)$; 4) стратегія

«банкрутства»: $S=f(IP\downarrow, OPM\downarrow, CATR\downarrow, ER\downarrow, K_m\downarrow, K_{зк}\downarrow, I_{ог}^B\uparrow, I_p\downarrow, R\uparrow)$, яким відповідають умови розв'язання статичного та динамічного рівнянь відповідно (табл. 1).

Таблиця 1

Значення показників для оцінки результатів діяльності
машинобудівного підприємства

Показник	Стійке зростання	Стабілізація	Виживання	Банкрутство
IP	$\geq 0,3$	[0,1-0,3]	(0,1-0]	< 0
OPM, %	> 8	[4-8]	(4-2]	< 2
CATR	$> 2,5$	[1,5-2]	(1,5-1,1]	$< 1,1$
ER	$> 0,5$	[0,3-0,5]	(0,3-0,2]	$< 0,2$
K_m	$> 0,5$	[0,4-0,5]	(0,4-0,3]	$< 0,3$
R	< 1	[1-1,4]	(1,4-2]	> 2
$R_a, \%$	$> 6-8$	[4-6]	[2-4]	< 2

Значення показників $I_{ог}^B, I_p$ визначають для кожного підприємства індивідуально, враховуючи залежність трьох складових (змінних): обсягу ресурсів, які залучаються підприємством до сфери господарювання; середньої тривалості виробничого циклу на підприємстві і обсягу реалізованої продукції за звітний період.

Згідно із запропонованим підходом проведено оцінку ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства машинобудівної галузі ВАТ «СМНВО ім. М.В. Фрунзе» (табл. 2).

Таблиця 2

Розрахункові показники по підприємству ВАТ «СМНВО ім. М.В. Фрунзе»

Показник	Рік							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
IP	0,158	0*	0	0,548	0,191	0,715	0,656	0
OPM	0,208	0,048	0	0,84	0,045	0,064	0,096	0,053
CATR	0,793	1,200	1,546	1,301	1,408	1,312	1,326	0,999
ER	0,606	0,637	0,528	0,469	0,444	0,489	0,446	0,225
K_m	0,581	0,423	0,405	0,415	0,442	0,525	0,391	0,127
$K_{зк}$	0,684	0,684	0,471	0,359	0,334	0,413	0,304	0,042
$I_{ог}^B \div 10^4$	2,896	2,014	0,934	0,725	0,488	0,485	0,483	0,362
$I_p, \times 10^4$	0,8918	1,0517	1,5247	1,9598	2,4859	2,529	2,720	4,100
R	2,5831	2,1186	1,4244	1,4203	1,2128	1,226	1,313	1,484
$R_a, \%$: фактична	1,27	-0,34	-6,19	3,56	0,73	3,62	5,07	-5,60
розрахункова	1,34	0	0	3,25	0,711	3,73	4,79	0

* – прочерк у відповідних рядках Бухгалтерського балансу (форма № 1 «Баланс») і Звіту про фінансові результати (форма № 2 «Звіт про фінансові результати»), вводиться як нульове значення показника.

Результати розрахунку рівнянь (2) та (3) відповідають значенням основних економічних показників, які відображають результати діяльності машинобудівного підприємства (див. табл. 1), що дозволяє зробити висновок про обґрунтованість і достовірність запропонованого у роботі теоретико-методичного підходу до оцінки ефективності виробничо-господарської діяльності та розроблення відповідної стратегії розвитку підприємства.

У третьому розділі «**Практична реалізація стратегії розвитку в управлінні фінансово-економічною діяльністю машинобудівних підприємств**» розроблено науково-методичний підхід до оцінки ефективності впровадження стратегії розвитку підприємства; наведені рекомендації щодо вибору стратегії розвитку з урахуванням результатів діагностики стану підприємства для підвищення ефективності управління машинобудівним підприємством; обґрунтовано основні етапи процесу формування і реалізації стратегії розвитку підприємства.

Для всебічного контролю за реалізацією стратегії розвитку підприємства запропоновано використовувати науково-методичний підхід, в основі якого лежить побудова матриці вектора економічного розвитку підприємства. Суть підходу полягає у тому, що оцінка реалізації стратегії розвитку підприємства здійснюється шляхом одночасного зіставлення результатів статичного і динамічного рівнянь. При цьому використовуються відповідні коефіцієнти (табл. 3): для статичного рівняння – коефіцієнт стійкості (K_c), розрахований за формулою (2); для динамічного рівняння – коефіцієнт зростання, розрахований за формулою (4):

$$K_z = \frac{q_{Ra}}{9} = \frac{q_{IP} + q_{OPM} + q_{CATR} + q_{ER} + q_{KM} - q_{K_{EM}} + q_{I_{OI}} + q_{IP} - q_{R}}{9} \quad (4)$$

Таблиця 3

Значення коефіцієнтів стійкості K_c та зростання K_z

Показник	Значення, %	Оціночне значення
Коефіцієнт зростання (K_z)	[0-5)	[0-0,35)
	[5-10)	[0,35-0,68)
	>10	[0,68-1,00]
Коефіцієнт стійкості (K_c)	[0-3)	[0-0,35)
	[3-6)	[0,35-0,68)
	>6	[0,68-1,00]

Матрицю можливих векторів економічного розвитку підприємства, кожний із елементів якої відповідає певній комбінації коефіцієнтів стійкості K_c та зростання K_z , подано на рис. 1. Економіко-організаційною перевагою запропонованого підходу є можливість одночасного урахування значень взаємозв'язаних показників стійкості та зростання, що дозволяє при розробленні стратегічних заходів забезпечити підвищення ефективності функціонування підприємства.

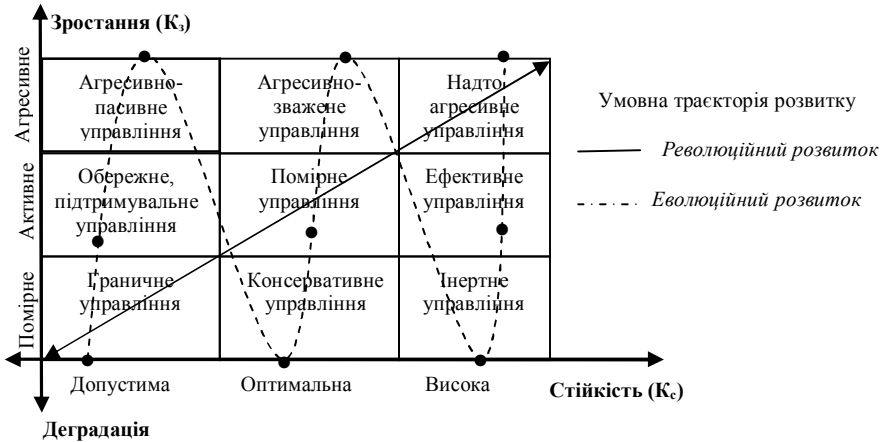

Рис. 1. Комбінації коефіцієнтів зростання і стійкості з побудовою матриці вектора економічного розвитку підприємства

У процесі апробації запропонованого підходу на ВАТ «СМНВО ім. М.В. Фрунзе» було встановлено, що позитивна динаміка зміни об'ємних показників за 2005-2007 рр. не забезпечила потенціалу ресурсних можливостей підприємства для подолання негативних тенденцій господарювання й достатнього запасу стійкості для ефективної діяльності у наступні періоди (рис. 2). Основними факторами, що стримують економічне зростання досліджуваного підприємства, є: зменшення чистого прибутку підприємства, значне збільшення поточних зобов'язань, нерациональна структура капіталу підприємства.

Рис. 2. Матриця вектора економічного розвитку ВАТ «СМНВО ім. М.В. Фрунзе»

Зниження коефіцієнта зростання K_3 до 4% вважається помірним (амобільне управління), а більш, ніж 4% – активним зниженням (неефективне управління).

Проведений аналіз потенційно можливих варіантів стратегій розвитку для ВАТ «СМНВО ім. М.В. Фрунзе» (табл. 4) показав, що для ефективної діяльності підприємства необхідним і доцільним є впровадження стратегії «зростання», яка б забезпечила збільшення показника R_a на 2,82%.

Таблиця 4

Варіанти стратегій розвитку для підприємства ВАТ «СМНВО ім. М.В. Фрунзе»

Показник	Стратегія «виживання»	Стратегія «стабілізації»	Стратегія «зростання»
IP	0,6560	0,6560	0,6888
OPM	0,0960	0,0960	0,1008
CATR	1,3261	1,3924	1,4620
ER	0,4460	0,4460	0,4683
K_m	0,3910	0,3910	0,4106
$K_{зк}$	0,3040	0,3040	0,3040
$I_{ог}^B, \div 10^4$	0,4830	0,3620	0,3258
$I_p, \times 10^4$	2,7200	4,1000	4,3050
R	1,3137	1,3137	1,1823
$R_a, \%$	4,7908	5,6829	7,6157
Відповідний елемент матриці вектору економічного розвитку підприємства	Консервативне управління	Консервативне управління	Ефективне управління

Використання матриці діагностики стратегії розвитку дозволило своєчасно та ефективно виявити факти відхилення поточних результатів діяльності підприємства від запланованих та визначити чинники, що спричиняють проблемну ситуацію. Реалізація моделей ідентифікації проблемних ситуацій та підготовки рішень дає можливість коригувати траєкторію розвитку відповідно до ситуації та формувати коректні завдання розвитку підприємства.

Прикладні дослідження свідчать, що розроблені у дисертації концептуальні основи формування стратегії розвитку підприємства є універсальними і можуть застосовуватися у виробничо-господарській діяльності підприємств машинобудівної галузі.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі проведених досліджень запропоновано нове вирішення науково-практичного завдання, яке полягає в удосконаленні науково-методичних підходів до формування та управління стратегіями розвитку підприємств в умовах незбалансованої економіки.

Результати дослідження стали підставою для таких висновків.

1. За результатами критичного аналізу науково-практичних напрацювань запропоновано та теоретично обґрунтовано авторське визначення категорії «стратегія розвитку», яку слід розглядати як метастратегію суб'єкта господарювання, суть якої полягає в описі його поведінки на рівні динамічного

процесу зміни показників і яка дозволяє забезпечити ефективність діяльності підприємства в умовах обмеженості ресурсів і динамічно змінного зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємства.

2. У роботі проаналізовано сучасний стан і тенденції розвитку підприємств машинобудівної галузі як України в цілому, так і Сумської області зокрема. Дослідження виявили обґрунтовані причини нединамічного розвитку промислових підприємств, зокрема: значна частка морально й фізично застарілого обладнання у структурі основних фондів підприємств; низький рівень рентабельності виробництва; різке скорочення обсягів реалізації виготовленої продукції; збільшення обсягів промислового імпорту; відсутність належної сировинної бази; проблеми кадрового забезпечення виробничих процесів; наявний дефіцит власних обігових коштів; високий рівень матеріало- і енергоємності продукції.

3. Розширено методичний інструментарій аналізу стану зовнішнього середовища функціонування підприємства шляхом використання «холістичної» економіко-математичної моделі, що визначає ключові параметри рівноваги зовнішнього середовища функціонування підприємства і дозволяє уникнути суперечності між детальним описом усіх макро- і мікроекономічних процесів і структурно-параметричною розмірністю моделі.

4. З метою урахування інтересів зацікавлених груп при формуванні цілей підприємства дисертантом удосконалено теоретико-методичний підхід до визначення пріоритетності та узгодженості цілей, основними положеннями якого є: 1) забезпечення ефективності діяльності підприємства як відкритої системи неможливе без урахування обмежень та інтересів зацікавлених груп, при цьому необхідне не просто їх виділення, а й кількісна оцінка порівняльної важливості для організації та її стратегії, що дозволить визначити пріоритети у відносинах з усіма суб'єктами внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства. Для вирішення цього завдання автором запропоновано використовувати граф зв'язку між цілями підприємства, суб'єктами ринку та об'єктами їх впливу, що визначаються обмеженнями і змінами в зовнішньому середовищі; 2) визначення сили дії елементів суміжних рівнів методом попарних порівнянь для формування значень локальних і глобальних пріоритетів, що дозволяє кількісно оцінити силу зв'язку між елементами за рівнями графа; 3) конкретизація цілей – точне відображення реальності та досяжності цілей за допомогою системи цільових показників та індикаторів їх досяжності. Порівняння індикаторів, які характеризують вектори цілей, може мати такі результати: цілі повністю співпадають; цілі частково співпадають; цілі не співпадають.

5. Основним критерієм вибору стратегії розвитку із альтернативних варіантів є оцінка ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства, яка насамперед втілена в ефективності використання всіх видів ресурсів, залучених у виробничо-господарську діяльність. Для вирішення

завдань оцінювання результатів діяльності машинобудівного підприємства автором запропоновано використовувати статичне і динамічне рівняння. Результатом діагностики ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства є чотири якісні стани: стійке зростання; стабілізація; виживання; банкрутство.

6. З метою вибору стратегії розвитку автором на основі аналізу існуючих класифікацій стратегій підприємства запропоновано виділяти чотири основні типи стратегії розвитку підприємства: 1) стратегія «зростання», яку пропонується показувати у вигляді залежності: $S=f(IP\uparrow, OPM\uparrow, CATR\uparrow, ER\uparrow, K_m\uparrow, K_{зк}, I_{ог}^B\downarrow, I_p\uparrow, R\downarrow)$, де (\uparrow) означає значне зростання (більше 5%) відповідних показників фінансово-господарської діяльності підприємства; 2) стратегія «стабілізації»: $S=f(IP, OPM, CATR\downarrow, ER, K_m, K_{зк}, I_{ог}^B\downarrow, I_p\downarrow, R)$, де (\downarrow) означає незначне (менше 5%) зростання відповідних показників; за відсутності (\downarrow) – збереження попереднього рівня; 3) стратегія «виживання»: $S=f(IP, OPM, CATR, ER, K_m, K_{зк}, I_{ог}^B, I_p, R)$; 4) стратегія «банкрутства»: $S=f(IP\downarrow, OPM\downarrow, CATR\downarrow, ER\downarrow, K_m\downarrow, K_{зк}\downarrow, I_{ог}^B\uparrow, I_p\downarrow, R\uparrow)$, яким відповідають умови розв'язання статичного та динамічного рівнянь.

7. Дисертантом розроблено науково-методичний підхід до оцінки ефективності впровадження стратегії розвитку підприємства, в основі якого – процедура одночасного зіставлення результатів статичного і динамічного рівнянь. Для цього запропоновано використовувати відповідні коефіцієнти: для статичного рівняння – коефіцієнт стійкості (K_c); для динамічного рівняння – коефіцієнт зростання (K_3).

8. У процесі практичної апробації розробленого науково-методичного підходу до оцінки ефективності впровадження стратегії розвитку підприємства для ВАТ «СМНВО ім. М.В. Фрунзе» було встановлено, що позитивна динаміка зміни об'ємних показників за 2005-2007 рр. не забезпечила потенціалу ресурсних можливостей підприємства для подолання негативних тенденцій господарювання й достатнього запасу стійкості для ефективної діяльності у наступні періоди. Визначено, що основними економічними чинниками, що стримують економічне зростання досліджуваного підприємства, є: зменшення чистого прибутку підприємства, значне збільшення поточних зобов'язань, нерациональна структура капіталу підприємства.

9. Проведений організаційно-економічний аналіз потенційно можливих варіантів стратегій розвитку для ВАТ «СМНВО ім. М.В. Фрунзе» показав, що для ефективної діяльності підприємства необхідним і доцільним є впровадження стратегії «зростання», яка б забезпечила зростання показника R_a на 2,82%.

10. Результати дисертаційної роботи і практичні рекомендації впроваджено у практику господарювання машинобудівних підприємств Сумського регіону: ВАТ «Червоний металіст» (м. Конотоп), ТОВ «Турбомаш» (м. Суми), СУБП «Укртехносинтез» у формі ТОВ (м. Суми), ВАТ Роменський завод

«Тракторозапчастина», а також у навчальний процес Сумського державного університету.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи монографій

1. Сабадаш В. В. Науково-методичні підходи до розроблення варіантів ефективної стратегії розвитку підприємства ВАТ «СНВО ім. М.В. Фрунзе» / В. В. Сабадаш, **О. В. Люльов** // Економічне обґрунтування реінжинірингу бізнес-процесів виробничих підприємств: монографія. – Суми: ВВП «Мрія-1», 2010. – С. 392–412. ISBN 978-966-566-473-4. *Особистий внесок: проаналізовано діяльність промислового підприємства ВАТ «СНВО ім. М.В. Фрунзе» та запропоновано ефективну стратегію розвитку підприємства.*

2. Сабадаш В. В. Формирование стратегии развития предприятия в условиях несбалансированной экономики / В. В. Сабадаш, **А. В. Люлёв** // Современные тенденции в управлении социально-экономическим развитием территории: монография / [Емельянов С. Г., Марганова О. Н., Бурдейный А. А. и др.]; под ред. С. Г. Емельянова, И. В. Минаковой – Орел: АПЛИТ, 2010. – С. 318–329. ISBN 978-5-904446-09-3. *Особистий внесок: розширено методичну базу для аналізу розвитку зовнішнього середовища функціонування підприємства на основі «холістичної» моделі.*

Статті у наукових фахових виданнях

3. Люлёв А. В. Интерпретация фазовых переходов в экономических системах / А. В. Люлёв // Механізм регулювання економіки. – 2007. – №3. – С. 179–183. ISSN 1726-8699.

4. Люлёв А. В. Влияние внешней среды как системы на стратегию предприятия / А. В. Люлёв // Механізм регулювання економіки. – 2008. – №2. – С. 202–207. ISSN 1726-8699.

5. Люлёв А. В. Особенности и тенденции развития предприятий машиностроительной отрасли / А. В. Люлёв // Механізм регулювання економіки. – 2008. – №3, Т. 2. – С. 154–160. ISSN 1726-8699.

6. Люлёв А. В. Методические подходы к выбору стратегии управления предприятием машиностроительной отрасли / А. В. Люлёв // Механізм регулювання економіки. – 2009. – №3, Т. 1. – С. 146–161. ISSN 1726-8699.

7. Люльов О. В. Теоретичні основи формування механізму визначення пріоритетності та узгодженості цілей на підприємстві / А. В. Люлёв // Механізм регулювання економіки. – 2009. – №4, Т. 1. – С. 110–121. ISSN 1726-8699.

8. Сабадаш В. В. Теоретико-методичні підходи до процедур визначення пріоритетності та узгодженості цілей на промисловому підприємстві / В. В. Сабадаш, **О. В. Люльов** // Національне господарство України: теорія та практика управління: зб. наук. праць. – К.: Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 2009. – С. 92–98. ISSN 2076-3042. *Особистий внесок: удосконалено теоретико-методичний підхід до визначення пріоритетності та узгодженості цілей підприємства, який на відміну від існуючих дозволяє*

враховувати комплекс обмежень середовища функціонування підприємства як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

9. Сабадаш В. В. Науково-методичні підходи до розроблення варіантів ефективної стратегії розвитку підприємства / В. В. Сабадаш, **О. В. Люльов** // Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. статей. Економічні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2010. – № 2 (6). – С. 60–69. *Особистий внесок: розроблено науково-методичний підхід до оцінки ефективності впровадження стратегії розвитку підприємства, який базується на сценарному прогнозуванні поєднань різних комбінацій коефіцієнтів зростання і стійкості підприємства.*

Статті в інших виданнях

10. Сабадаш В. В. Научно-методические подходы к оптимизации модели оценки стратегии развития предприятия / В. В. Сабадаш, **А. В. Люлев** // Труды Белорусского государственного технологического университета. Сер VII, Экономика и управление, 2010. – Вып. XVIII. – С. 236–240. ISSN 1683-0377. *Особистий внесок: удосконалено науково-методичний підхід щодо діагностики ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства на основі статичної моделі діагностики.*

11. Люлёв А. В. Научные аспекты понятия «стратегия развития предприятия» / А. В. Люлёв // Молодой ученый. – М.: ООО «Издательство Молодой ученый», 2010. – №10 (21). – С. 88–92. ISSN 2072-0297.

Матеріали наукових конференцій

12. Люльов О. В. Специфіка стратегічного управління підприємством машинобудівної галузі / О. В. Люльов // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: Національна ідентичність та тенденції глобалізації: збірник тез доповідей Шостої Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, 26-27 лютого 2009 р. – Тернопіль: ТНЕУ «Економічна думка». – Ч. 1. – С. 246–248.

13. Сабадаш В. В. Оцінка ефективності вибору варіантів стратегії розвитку підприємства / В. В. Сабадаш, **О. В. Люльов** // Економіка і маркетинг в умовах всесвітньої інтеграції: проблеми, досвід, передова думка: матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених, 25-26 березня 2010 р. – Донецьк: ДРУК – ІНФО, 2010. – С. 256–258. *Особистий внесок: запропоновано використання оцінки ефективності стратегії розвитку підприємства шляхом порівняння зі стратегією-еталоном, показники якої є найкращими для підприємства.*

14. Люльов О. В. Управління стратегією розвитку підприємства / О. В. Люльов // Розвиток механізмів функціонування економіки, фондового ринку і ринку фінансових послуг: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 5 квітня 2010 р. – Сімферополь: КІЕГП, 2010. – С. 39–42.

15. Сабадаш В. В. Совершенствование методических подходов к оценке стратегии развития предприятия / В. В. Сабадаш, **А. В. Люлёв** // Україна в

умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22-24 квітня 2010 р. – Донецьк: ДРУК – ІНФО, 2010. – С. 201–203. *Особистий внесок: розроблено інтегративний показник, який характеризує здатність керівників компанії ефективно використати її активи для отримання прибутку.*

АНОТАЦІЯ

Люльов О.В. Формування стратегій розвитку підприємства в умовах незбалансованої економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Сумський державний університет, Суми, 2011.

Дисертацію присвячено вирішенню проблем формування стратегій розвитку підприємств в умовах незбалансованої економіки (на прикладі підприємств машинобудівної галузі).

У дисертації досліджено сукупність теоретичних, методичних і практичних положень щодо формування і реалізації стратегії розвитку підприємства. За результатами критичного аналізу науково-практичних напрацювань запропоновано та теоретично обґрунтовано авторське визначення категорії «стратегія розвитку». Розширено методичний інструментарій аналізу стану зовнішнього середовища функціонування підприємства шляхом використання «холістичної» економіко-математичної моделі. З метою урахування інтересів зацікавлених груп при формуванні цілей підприємства удосконалено теоретико-методичний підхід до визначення пріоритетності та узгодженості цілей. Запропоновано проводити діагностику ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства, використовуючи статичне і динамічне рівняння. На основі критичного аналізу існуючих класифікацій стратегій підприємства запропоновано виділяти чотири основні типи стратегії розвитку підприємства: 1) стратегія «зростання»; 2) стратегія «стабілізації»; 3) стратегія «виживання»; 4) стратегія «банкрутства», яким відповідають умови розв'язання статичного та динамічного рівнянь відповідно. Для всебічного контролю за реалізацією стратегії розвитку підприємства запропоновано використовувати науково-методичний підхід, в основі якого – побудова матриці вектора економічного розвитку підприємства. Практична апробація запропонованих методик формування стратегій розвитку дозволила зробити висновок про доцільність та ефективність їх застосування в практиці господарювання і розроблення стратегічних планів розвитку на промислових підприємствах.

Ключові слова: ефективність, модель, підприємство, ресурс, розвиток, система, стратегія розвитку, стратегічне управління, ціль.

АННОТАЦИЯ

Люлёв А.В. Формирование стратегий развития предприятия в условиях несбалансированной экономики. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Сумский государственный университет, Сумы, 2011.

В диссертации исследованы теоретико-методические и практические вопросы формирования и реализации стратегии развития предприятия в условиях несбалансированной экономики.

На основе проведенного теоретического анализа категорий «развитие» и «развитие предприятия» установлено, что при их определении используются такие понятия: «экономическая система», «ресурсь», «удовлетворения потребностей», «эффективность», «количественные и качественные изменения», «адаптация», при этом ключевыми процессными характеристиками являются такие процедуры: становление; формирование; преобразование. В ходе исследования установлено, что категории «развитие» и «стратегия» тесно связаны между собой: с одной стороны, развитие рассматривается как результат реализации стратегии, а с другой – как инструмент обеспечения развития предприятия.

На основе критического анализа научно-практических наработок предложено и теоретически обосновано авторское определение категории «стратегия развития», которую следует рассматривать как метастратегию предприятия, суть которой заключается в описании его поведения на уровне динамического процесса изменения показателей и которая позволяет обеспечить эффективность деятельности предприятия в условиях ограниченности ресурсов и непрерывно изменяемой внешней и внутренней среды функционирования предприятия.

В работе проанализированы современное состояние и тенденции развития предприятий машиностроительной отрасли Украины, в том числе и Сумской области. В ходе исследования обоснованы причины нединамического развития промышленных предприятий, в частности: значительная доля морально и физически устаревшего оборудования; низкий уровень рентабельности производства; резкое сокращение объемов реализации произведенной продукции; увеличение объемов промышленного импорта; отсутствие надлежащей сырьевой базы; проблемы кадрового обеспечения производственных процессов; дефицит собственных оборотных средств; высокий уровень материало- и энергоемкости продукции.

В работе автором расширен методический инструментарий анализа состояния внешней среды функционирования предприятия путем использования «холистической» экономико-математической модели, которая определяет ключевые параметры равновесия внешней среды функционирования предприятия и позволяет избежать противоречий между детальным описанием всех макро- и микроэкономических процессов и структурно-параметрической размерностью модели.

С целью учета интересов заинтересованных групп при формировании целей предприятия в диссертации усовершенствован теоретико-методический подход к определению приоритетности и согласованности целей, основными положениями которого являются: 1) обеспечение эффективности деятельности предприятия как открытой системы невозможно без учета ограничений и интересов заинтересованных групп, для решения этой задачи в работе предложено использовать граф связи между целями предприятия, субъектами рынка и объектами их влияния; 2) определение силы действия элементов смежных уровней методом попарных сравнений для формирования значений локальных и глобальных приоритетов, что позволяет количественно оценить силу связи между элементами уровней графа; 3) конкретизация целей – точное отражение реальности и достижимости целей с помощью системы целевых показателей и индикаторов их достижимости.

В работе предложено проводить диагностику эффективности производственно-хозяйственной деятельности предприятия, используя статичное и динамическое уравнения. Результатом диагностики эффективности производственно-хозяйственной деятельности предприятия могут быть четыре качественных состояния: устойчивый рост; стабилизация; выживание; банкротство. На основе критического анализа существующих классификаций стратегий предприятия предложено выделять четыре основных типа стратегии развития предприятия: 1) стратегию «роста»; 2) стратегию «стабилизации»; 3) стратегию «выживания»; 4) стратегию «банкротства», которым отвечают условия решения статичного и динамического уравнений соответственно.

Для всестороннего контроля за реализацией стратегии развития предприятия предложено использовать научно-методический подход, в основе которого лежит построение матрицы вектора экономического развития предприятия.

Практическая апробация предложенных методик формирования и реализации стратегий развития позволила сделать вывод о целесообразности и эффективности их использования в практике хозяйствования и разработки стратегических планов развития на промышленных предприятиях.

Ключевые слова: модель, предприятие, развитие, ресурс, система, стратегия развития, стратегическое управление, цель, эффективность.

SUMMARY

Lyulyov O.V. Forming of Development Strategies of Enterprise in Conditions of Unbalanced Economy. – Manuscript.

Thesis to gain a candidate degree in economic sciences by speciality 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (by kinds of economic activity).– Sumy State University, Sumy, 2011.

Dissertation is directed at solution of problems of development and forming of development strategies of enterprises in conditions of unbalanced economy (on the example of enterprises of machine-building industry).The aggregate of theoretical, methodical and practical propositions concerning forming and realization of

development strategy of enterprise is researched in the dissertation. As a result of critical analysis of scientific-practical works author's definition of the category "development strategy" is offered and theoretically grounded. The methodical instruments for analysis of the external environment state of enterprise's functioning are extended by the use of "holistic" economic-mathematic model. With the aim of accounting of interested groups interests when forming enterprise's aims theoretic and methodical approach to determination of priority and co-ordination of aims is improved. It is suggested to conduct diagnostics of efficiency of industrial and economic activity of enterprise, using static and dynamic equations. On the basis of existent classifications of enterprise's strategies it is suggested to distinguish four basic types of enterprise's development strategies: a 1) "increase" strategy; 2) "stabilizing» strategy; 3) "survival" strategy; 4) "bankruptcy" strategies to which correspond solution conditions of static and dynamic equations accordingly. For comprehensive control of enterprise's development strategy realization it is suggested to use scientifically-methodical approach which is based on construction of matrix of enterprise's economic development vector. Practical approbation of the offered methodologies of development strategies forming allowed drawing conclusion about expediency and efficiency of their application in management practice and development of strategic development plans on industrial enterprises.

Keywords: aim, development strategy, development, efficiency, enterprise, model, resource, strategic management, system.

*Підписано до друку 08.04.2011 р. Формат 60x84/16. Папір ксероксний
Обл.-вид. арк. 0,9 Наклад 100 пр. Гарнітура Times New
Ум. друк. арк. 1,1 Замовлення № 467 Роман Сур.*

*Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.*